قەرامتىييە

ئېنىقلىما:

قەرامىتىييە ھەرىكىتى يۇشۇرۇن، ۋەيران قىلغۇچ ھەرىكەت بولۇپ، ئىسمى ھەمەدان ئىبنى ئەشئەس، لەقىمى قەرامىت (بويى پاكار، پۇتى قىسقا بولغانلىقى ئۈچۈن شۇنداق لەقەم قويۇلغان.) دەپ ئاتىلىدىغان بىر كىشىگە مەنسۇپتۇر. ئۇ ئەھۋازنىڭ خۇزىستان رايونىدىن بولۇپ، كېيىن كۇپىگە كۆچۈپ بارغان. بۇ ھەرىكەت يۇشۇرۇن ھەربى تۈزۈمگە تايىنىدىغان بولۇپ، كۆرۈنۈشى ئال بەيتنى قوللاش، مۇھەممەد ئىبنى ئىسمائىل ئىبنى جەئفەر ئەسسادىققا قاراشلىقتەك كۆرۈنسىمۇ ماھىيىتى ئاتىزملىق، ھەممە ئىشنى ھالال ساناش، ئەخلاقنى ۋەيران قىلىش ۋە ئىسلام دۆلىتىنى يىقىتىشنى مەقسەت قىلاتتى.

قورۇلۇشى ۋە ئاساسلىق كىشىلىرى:

◈ سىرتقى كۆرۈنۈشىدە ئىسلامنى قوبۇل قىلغاندەك كۆرۈنگەن بىلەن ئەمەلىيەتتە مەجۇسى دىنىدىكى ئاساسلىق كىشىلىرنى تەتقىق قىلىش بىزگە نىسبەتەن ھەرىكەتنىڭ تەرەققىياتى ئايدىڭلاشتۇرۇپ بېرىدۇ. ئۇلار، ئۆزۈن زامانلار جەريانىدا ئۆز تارىخى ۋە تەشكىللىنىشىگە كۆرۈنەرلىك ئىزلارنى قالدۇرغان:

- قەرامىتلار چايىنىنىڭ كاتتىۋېشى ئابدۇللاھ ئىبنى مەيمۇن ئەلقىداھ ھىجرىيە 260 ـ يىلى فارىس (ھازىرقى ئىران ـ ت) نىڭ جەنۇبىدا ئىسمائىلىييە پرىنسىپلىرىنى تارقىتىشقا باشلىغان.

- كېيىن ئۇنىڭ ئىراقتا دەۋەتىنى يۇشۇرۇن تارقىتىشقا كىرىشكەن زىكرەۋەيھ ئىسمى بىلەن تونۇلغان فەرج ئىبنى ئوسمان ئەلقاشاني ئىسىملىك بىر دەۋەتچىسى پەيدا بولغان.

- ھىجرىيە 287 ـ يىلى ھەمەدان قەرمىت ئىبنى ئەشئەس كۇفىگە يېقىن بىر جايدا دەۋەتنى ئاشكارا تارقىتىشقا باشلىغان، ئارقىدىن بىر ساراي ياساپ، ئۇنى «ھىجرەت سارىيى» دەپ ئاتىغان. نامازنى ھەر كۈنى ئەللىك ۋاقىت ئوقۇيدىغان قىلغان.

- زىكرەۋەيھ قېچىپ، يىگىرمە يىل يۇشۇرۇنۇپ يۈرگەن. پەرزەنتلىرىنى ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا رايونلاردىكى كىشىلەرنى ھەرىكىتىگە دەۋەت قىلىشقا ئەۋەتكەن.

- زىكرەۋەيھ تەرىپىدىن ئۆزىگە خەلىپە قىلىنىپ تەيىنلەنگەن ئەھمەد ئىبنى قاسىم تىجارەت ۋە ھەج كارۋانلىرىنى بۇلىغان، ھىمىس ئۇرۇشىدا يېڭىلگەن. ئاخىرىدا ئۇمۇ باغدادقا ئېلىپ بېرىلغان ۋە ھىجرىيەنىڭ 294 ـ يىلى ۋاپات بولغان.

www.munber.org

- بەھرەيندىكى قەرامىتلەر ھىجرىيە 283 - يىلى بەسرەگە يۈرۈش قىلىپ يېڭىلگەن ئەبۇ سەئىيد ئەلجەنابىي ئىسمى بىلەن تونۇلغان ھەسەن ئىبنى بەھرامنىڭ ئەتراپىغا توپلانغان.

◈ ئۇنىڭدىن كېيىن ئىشنىڭ بېشىغا ئوغلى سۇلەيمان ئىبنى ھەسەن ئۆتتى. ئەبۇ تاھىر ئىسمى بىلەن تونۇلغان سۇلەيمان ئەرەب يېرىم ئارىلىدىكى ئەللەرنىڭ كۆپىنى ئىستىلا قىلغان بولۇپ، ئۇنىڭ پادىشاھلىقى ئوتتۇز يىل داۋاملاشتى. ئۇ قەرامىتلەر دۆلىتىنىڭ ھەقىقىي قۇرغۇچىسى، سىياسىي، ئىجتىمائىي دەستۇرىنىڭ تەرتىپلەشتۈرگۈچىسى ھېسابلىنىدۇ. ئورنى كۈچلۈك بولغانلىقى ئۈچۈن باغداد ھۆكۈمىتى ئۇنىڭغا خەراج (باج -خىراج) تۆلەشكە مەجبۇر بولۇپ قالغان. سۇلەيماننىڭ سادىر قىلغان جىنايەتلىرىنىڭ بىر قىسمى مونۇلاردىن ئىبارەت:

- ئۇ ۋە ئەگەشكۈچىلىرى مەككىدىن قايتقان ھاجىلارغا ھۇجۇم قىلىپ ئۇلارنى بۇلىغان ۋە قاقاسلىقتا قالدۇرۇپ قويۇپ، ئۇلارنىڭ ھالاك بولۇشىغا سەۋەب بولغان.

- مۇقتەدىر دەۋرىدە (295ھ - 320ھ) كۇفىنىڭ پادىشاھى ئۇلارنىڭ ئالتە كۈنلۈك ئىشغالىدىن نەسىۋىسىنى ئالغان.

- ھىجرىيە 319 - يىلى مەككىگە ھۇجۇم قىلغان، ھاجىلارغا قارشى قانلىق ئۇرۇش ئاچقان، زەمزەم بولىقىنى يېقىتقان، مەسچىتى ھەرەمنى ئۆلۈكلەر بىلەن توشقۇزىۋەتكەن، كەبىنىڭ يوپۇقىنى چۇشىرىۋەتكەن، كەبىنىڭ ئىشىكى ۋە ھەجەرۇل ئەسۋەدنى چىقىرىۋەتكەن. ھەتتا ھەجەرۇل ئەسۋەدنى ئوغۇرلاپ ئەھساغا ئېلىپ كەتكەن. ھەجەرۇل ئەسۋەد ئۇ يەردە ھىجرىيەنىڭ 339 - يىلىغا قەدەر تولۇق يىگىرمە يىل قالغان.

◈ سۇلەيماننىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن رەھبەرلىك ئىشى بىر توققىنى ھەسەن ئەلئەئسەمگە ئۆتكەن. ھۆكۈمدارلىقىنى كۈچلەندۈرگەن ھەسەن ھىجرىيە 360 - يىلى شامنى ئىشغال قىلغان. كېيىن مىسىر تەرەپكە يۈزلەنگەن بولۇپ، ئۇنىڭ بىلەن فاتىمىيلار خەلىپىلىكىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۇرۇش يۈز بەرگەن. ئەئسەم يېڭىلىپ، قەرامىتلار ئەھساغا قايتىپ كەلگەن.

◈ ھەسەن ئاباسىيلارنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن چاقىرىق قىلغانلىقى ئۈچۈن قەرامىتلار ئۇنىڭدىن باش تارتىپ، ئورنىغا جەئفەر ۋە ئىسھاق ئىسىملىك ئىككى كىشى ئولتۇرغان. كېيىن بۇ ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئىختىلاپ يۈز بەرگەن، بەھرەيىن ۋە ئەھسانىڭ پادىشاھى ئەسغەر تەغلىبىي ئۇلارغا قارشى ئۇرۇش ئېچىپ، شانۇ - شەۋكەت ۋە دۆلىتىنى ۋەيران قىلىپ تاشلىغان.

◈ قەرامىتلار جەمئىيىتىنىڭ ئۆزگىچە ئەۋزەللىكلىرى بولۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدە بىر - بىرىگە ئوخشىمايدىغان تۆت تۈرلۈك ئىجتىمائىي سىنىپ شەكىللەنگەن:

- بىرىنچى سىنىپ: ئىخۋانۇسسەپا رىسالىلىرى ئۇلارنى «رەھمدىل، پاك قېرىنداشلار» دەپ ئاتايدۇ. بۇ سىنىپ يېشى ئون بەش بىلەن ئوتتۇز ئارىسىدىكى ياشلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئۇلار قەرامىتلارنىڭ پىكىرلىرىنى ئەقىدە ۋە قەلبلىرىدە بوي سۇنۇش جەھەتتىن قوبۇل قىلىشقا تەييار تۇرىدۇ.

www.munber.org

- ئىككىنچى سىنىپ: «پەزىلەتلىك، تاللانغان قېرىنداشلار» دەپ تونىلىدۇ. بۇ سىنىپ، يېشى ئوتتۇز بىلەن قىرىق ئارىسىدىكى كىشىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان بولۇپ، ئۇلار سىياسەتچى باشلىقلار مەرتىۋىسىگە ۋەكىللىك قىلىدۇ. ئۇلار «قېرىنداش»لارغا كۆڭۈل بۆلۈش، ئۇلار بىلەن بىر سەپتە تۇرۇش، ئۇلارغا ھېسداشلىق ۋە ياردەم قىلىش ئىشلىرىغا مەسئۇل.

- ئۈچىنچى سىنىپ: بۇ سىنىپ يېشى قىرىق بىلەن ئەللىك ئارىسىدىكى قەرامىتلار چۈشەنچىسىگە ئويغۇن ئىلاھىي سىرلارنى بىلىدىغان، ئەمرۇ مەرۇپ، نەھيى مۇنكەر ھوقۇقىغا ئىگە، قەرامىتلار دەۋىتىنى ھىمايە قىلىپ، دۈشمەنلىرىگە قارشى تۇرىدىغان كىشىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان بولۇپ، ئۇلار قەرامىتلەر ئەقىدىسىگە مۇناسىۋەتلىك رىسالىلەرنى يازغان ۋە ئەتراپقا تارقاتقان كىشىلەردۇر.

- تۆتىنچى سىنىپ: بۇ سىنىپقا ئائىت كىشىلەرگە «مۇرىدلار»، كېيىن «مۇئەللىملەر» ئارقىدىن «ئاللاھقا يېقىن كىشىلەر» ئىسىملىرىنى بېرىدىغان بولۇپ، يېشى ئەللىكتىن ئاشقانلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ؛ بۇ، قەرامىتلارنىڭ ئەڭ يۇقىرى مەرتىۋىسىدۇر. ئۇ مەرتىۋىگە يەتكەن كىشىلەر بۇ پىرقىنىڭ نەزىرىدە ئىلاھىي سىر ۋە تەبىئەتنى بىلىدىغان كىشىلەر قاتارىدىن سانىلىدۇ. ئىلاھىي ئىلىملەرنى بايقاش ئەھلىگە ئايلىنىدۇ. ئۇ چاغدا ئۇ قىيامەتكە ئائىت تىرىلدۈرۈش، ھەشىر قىلىش، ھېساب، مىزان .... قاتارلىق ھالەتلىرىنى كۆرەلەيدۇ.

◈ قەرامىتلەر ھەرىكەتلىرىنى باشلىغان چاغدا بىر قىسىم پىكىر ۋە قاراشلارنى ئوتتۇرىغا قويغان بولۇپ، ئۆزلىرىنىڭ شۇنىڭ ئۈچۈن كۆرەش قىلىدىغانلىقلىرىنى دەۋا قىلغان. گەرچە ئەھلى بەيت ئۇلارنىڭ قىلىچلىرىدىن قوتۇلۇپ قالالمىغان بولسىمۇ، ئەھلى بەيت ئۈچۈن كۆرەش قىلىشقا چاقىرغان.

◈ كېيىن ئۇلار، بايلىقنى تەڭشەشتە خۇسۇسىي مۈلۈكچىلىككە ھۆرمەت قىلماسلىقنى ياقلايدىغان كوممۇنىستىك دۆلەت تەسىس قىلغان.

◈ ”ئۈچمەنلىكنىڭ ئاساسىنى كۆچەيتىدۇ“ دېگەننى پاكىت قىلىپ كۆرسىتىپ، ئاياللارنى كىشىلەرگە ئورتاق قىلىدۇ. ھېچكىمنىڭ ئايالىنى باشقا قېرىنداشلىرىدىن يىراق تۇتۇشى جائىز ئەمەس، دەپ قارايدۇ. بۇنداق قىلىشنى يېقىنلىق ۋە ئۆز - ئارا مۇھەببەتنى كۈچلەندۈرۈشكە پايدىلىق، دەپ سەپسەتە قىلىشىدۇ. (قەدىمكى ئىرانلىق مۇزدەكىيلاردا مۇشۇ خىل ئەھۋال بار ئىدى.)

◈ ئىسلامنىڭ روزا، ناماز ۋە باشقا بارلىق پەرزلىرىگە ئوخشىغان ئاساسلىق ھۆكۈملىرىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش.

◈ غايىگە يېتىش ئۈچۈن زوراۋانلىقنى ۋاستە قىلىش.

◈ جازا ۋە مۇكاپات ھەققىدىكى سۆزلەرنىڭ باتىل ئىكەنلىكىگە، جەننەتنى دۇنيانىڭ نېمىتى، ئازابنى شەرىئەتچىلەرنىڭ ناماز، روزا، ھەج ۋە جىھاد بىلەن مەشغۇل بولۇشى، دەپ ئىشىنىدۇ.

◈ پىكىر ۋە ئەقىدىلىرىنى ئىشچىلار، دېھقانلار، ساۋاتسىز تاغلىقلار ۋە روھىي دۇنياسى ئاجىز كىشىلەر، شۇنىڭدەك ھۇزۇر - ھالاۋەتكە ئاسان مايىل بولىدىغان

www.munber.org

كىشىلەر ئارىسىدا تارقىتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن قەرامىتىلار دىنسىزلار، كىشىلەرنىڭ مال ۋە ئىززەت ـ ئابرۇيلىرىنى دەپسەندە قىلىدىغان قانخورلارغا ئايلىنىپ قالغان.

◈ گۇناھتىن خالىيلىق نەزىرىيىسىنى، يەنى ھەر قانداق بىر دەۋردە زاھىرنى تەۋىل قىلىدىغان، گۇناھ سادىر قىلىشتىن خالىيلىقتا پەيغەمبەر بىلەن ئوخشاش ئورۇندا تۇرىدىغان بىر ئىمامنىڭ چوقۇم بولۇشى شەرت، دېگەن قاراشنى ئىلگىرى سۈرىدۇ. ئۇلارنىڭ تەۋىللىرىدىن:

- روزا: سىرنى ئېچىش ئۈچۈن چەكلىنىش.

- قايتىدىن تىرىلىش: ئۇلارنىڭ مەزھەپلىرىگە كىرىش.

- پەيغەمبەر: بىرىنچى تەڭرىدىن مۇئەييەن بىر سەۋەب بىلەن ساغلام ۋە مۇقەددەس كۈچ ئالغان كىشىدىن ئىبارەتتۇر.

- قۇرئان: مۇھەممەدكە كەلگەن مەلۇماتلارنىڭ ئۇنىڭ تەرىپىدىن تەبىر قىلىنىشى، تەرتىپلىنىشى بولۇپ، ماجاز ھالدا «ئاللاھنىڭ كالامى» دەپ ئاتالغان.

◈ ئەگەشكۈچىلىرىگە باج قويىدىغان بولۇپ، ھەر بىرىنىڭ كىرىمىنىڭ دەرىجىسىگە يېتىپ قالغىلى ئازلا قالىدۇ.

◈ ”ئىككى ئىلاھ“ قارىشىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ: بىرى ئىككىنچىسىنىڭ بارلىقىنىڭ سەۋەبىدۇر. بىرىنچىسى ئالەمنى ئۆزى ئەمەس، ئىككىنچىسىنىڭ ۋاسىتىسى بىلەن ياراتقان. بىرىنچى كامىل، ئىككىنچىسى ناقىستۇر. بىرىنچىسى بارلىق ياكى يوقلۇق بىلەن سۈپەتلەنمەيدۇ. ئۇ سۈپەتلەنگۈچىمۇ، سۈپەتلەنمىگۈچىمۇ ئەمەس.

◈ كىشىلەرنىڭ ئارىسىغا كىرىدىغان چاغدا ئۇممەتنىڭ ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىبقا زۇلۇم قىلغانلىقى ۋە ھۆسەيىننىڭ قەتل قىلىنغانلىقى نوقتىسىدىن كىرىدۇ.

◈ قايتىش (رەجئە) قارىشىنى ۋە ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ غەيبنى بىلىدىغانلىقى قارىشىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ. ئەگەر بىرەر كىشىنى ئۆزىگە كۆندۈرەلىسە، ئۇنىڭغا شەرئىي مەسئۇلىيەتلەرنىڭ ئەمەلدىن قالدىغانلىقى، دىننى ۋەيران قىلىشقا مۇناسىۋەتلىك ھەقىقەتلەرنى ئاشكارىلايدۇ.

◈ ئىماملار، دىنلار، ئەخلاق قاتارلىقلارنى ئازغۇنلۇقتىن باشقا نەرسە ئەمەس، دەپ ئېتىقاد قىلىدۇ.

◈ يەھۇدىيلار، سابىئىيلار، خىرىستىيان ۋە مەجۇسىيلارنى، پەلسەپىچىلەرنى، روھىي چۈشكۈن كىشىلەرنى، ئىنكارچى ـ ئاتېئىستلارنى مەزھەپلىرىگە دەۋەت قىلىدۇ. ھەر بىرىگە ئەڭ ئويغۇن يوللار ئارقىلىق يېقىنلىشىدۇ.

ئەقىدە ۋە پىكىرلىرىنىڭ يىلتىزلىرى:

◈ ئاساسىي پەلسەپىلىرى ماددىنى ياقلاش بولۇش بىلەن بىرلىكتە بۇنىڭغا ئىرانلىق ئاتېئىست ۋە سۈيىقەستچى رەھبەرلىرىنىڭ پرىنسىپلىرى سىڭىپ كىرگەن.

www.munber.org

◈ كالام ۋە سىياسىي ساھەدىكى خاۋارىجلارنىڭ پرىنسىپلىرى ۋە دىنسىزلارنىڭ مەزھەپلىرىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان.

◈ مەزدەك، زەرادىشتقا ئوخشىغان دىنسىزلارنىڭ مەزھىپلىرىگە ئېسىلىدۇ.

◈ ئەقىدىلىرىنىڭ ئاساسى ئىبادەت ۋە چەكلىمىلەرنى ئوتتۇرىدىن قالدۇرۇش، ھەممىگە يول قويىدىغان، ئاياللار ۋە مال ـ مۈلۈك ئورتاق بىر جەمئىيەت قورۇشنى مەقسەت قىلىدۇ.

◈ پىكىرلىرىنىڭ مېغىزىنى تەشكىل قىلىدىغان ئاساسلىق ئامىل: ئۆزلىرىگە قاراشلىق كىشىلەرنى بىر يەرگە توپلاپ، ئۇلار بىلمەيدىغان غايىلەرنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ھەرىكەتلەندۈرۈشتە ئىپادىلىنىدۇ.

تارقىلىشى ۋە تەسىر دائىرىسى:

◈ بۇ ھەرىكەت ئاساسەن بىر ئەسىر داۋام قىلغان. ئىراننىڭ جەنۇبىدا باشلىنىپ، كۇپە ۋە بەسرەلەرگە يۆتكەلگەن. ئەھسائ، بەھرەين، يەمەنلەرگە قەدەر سوزۇلغان. ئەرەب يېرىم ئارىلىنىڭ كۆپ قىسمى، ئوتتۇرا سەھرا، ئەممان ۋە خۇراسانلارنى كونتروللىقى ئاستىغا ئالغان. مەككىگە باستۇرۇپ كىرىپ، ئادەم ئۆلتۈرۈش ھارام قىلىنغان بۇ شەھەردە ئادەم ئۆلتۈرۈشنى ھالال سانىغان، دەمەشقنى ئىشغال قىلىپ، ھىمس ۋە سىلمىييەلەرگىچە يېتىپ بارغان. ئەسكەرلىرىگە مىسىرغا يۈزلىنىپ قاھىرە يېنىدىكى ئەين شەمستە بارگاھ تىككەن، كېيىن ئۇلارنىڭ ھۆكۈمرانلىقى تارىيىپ، دۆلىتى زاۋاللىققا يۈز تۇتقان ۋە ئۇلارنىڭ ئەڭ ئاخىرقى ماكانى بەھرەين ۋە ئەھسادىكى نۇپۇزىمۇ يىمىرىلگەن. بۇ يەردە دىققەت قىلىشقا ئەرزىيدىغان بىر مەسىلە بار: زامانىمىزدىكى بەزى شەكلىك ماتىرىياللار قەرامىتە ۋە باشقىلىرىغا ئوخشىغان مۇرتەدلىك ھەرىكەتلىرىنى بىرەر ئىسلاھات ھەرىكەتلىرى سۈپىتىدە، ئۇنىڭ رەھبەرلىرىنى ئادالەت ۋە ئەركىنلىككە چاقىرىدىغان كىشىلەر سۈپىتىدە ئوتتۇرىغا قويۇشقا ئورۇنماقتا.

يۇقىرىقىلاردىن شۇ نەرسە ئايدىڭلىشىدۇكى: بۇ ھەرىكەتنىڭ نىشانى بارلىق ۋاستىلەرنى ئىشلىتىش ئارقىلىق ئىسلامغا قارشى تۇرۇش. بۇ ۋاستىلەر گۇناھىي كەبىيرە (چوڭ گۇناھ) لەرنى سادىر قىلىش، ئىپپەتكە تاجاۋۇز قىلىش، قان تۆكۈش، مال ـ مۈلۈكنى كونترول قىلىۋېلىش، ئەگەشكۈچىلىرى ئارىسىدا «ھارامنى ھالال» دەپ تونۇتۇش، ھەتتا ئۇلار ئۈچۈن ھاۋايى ـ ھەۋەس ساھبلىرى، يېتىلىۋاتقان ياشلار ۋە پەس كىشىلەرنى توپلاپ بىرىش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. ئۇلارنىڭ ئەقىدىسى ئىسمائىلىيلارنىڭ ئەقىدىسى بىلەن ئوخشاش بولۇپ، بەزى ئەمەلىي تەرەپلەردە ئازراق پەرقلەر بار. ئۇ بولسىمۇ ئىسمائىلىيلارنىڭ كىشىلەرنىڭ ئۆزلىرىگە قارشى ئىنقىلاپ قىلىشىدىن قورقۇپ ئەمەلىيلەشتۈرەلمىگەن بەزى تەرەپلىرىلا خالاس. ئۇلارنى ئىسلامنىڭ دائىرىسىدىن چىقىرىپ تاشلايدىغان ئەقىدىلىرى تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت:

بىرىنچى: ئاللاھ تائالانى ئىنسان سۈرىتىدە تونۇش ئېتىقادى.

www.munber.org

ئىككىنچى: ئىككى ئىلاھلىق قارىشى.

ئۈچىنچى: مال ـ مۈلۈك ۋە ئاياللارنى ئورتاقلاشتۇرۇشنى ئەمەلىيلەشتۈرىشى.

تۆتىنچى: مەيلى ئاز ياكى كۆپ بولسۇن ئىسلام تەلىماتلىرىغا بوي ئەگمەسلىكى.

بەشىنچى: ۋەھيى، پەيغەمبەرلىك ۋە رىسالىگە ئائىت ئەقىدىلىرىنىڭ بوزۇقلىقى.

ئالتىنچى: ھاجىلارغا ھۇجۇم قىلىش، كەبىگە باستۇرۇپ كىرىش، ھەجەرۇل ئەسۋەدنى ئېلىپ تاشلاش ۋە باشقا جايغا يۆتكەشتەك ئىسلام ھارام قىلغان ئىشلارغا قول تىقىشى.

يەتتىنچى: قىيامەت، جەننەت ۋە جەھەننەمنى ئىنكار قىلىشى.

ئەتراپلىق مەلۇمات ئۈچۈن پايدىلىنىش مەنبەلىرى:

- مۇھەممەد ئىبنى مالىك ئەلھەمادىي ئەليەمانىي: كشف أسرار الباطنية وأخبار القرامطة.
- مۇھەممەد ئابدۇللاھ ئەنىنان: تاريخ الجمعيات السرية والحركات الهدامة.
- مۇھەممەد ئەبۇ زوھرە: تاريخ المذاهب الإسلامية.
- ئەنۋەر جۇندىي: المؤامرة على الإسلام.
- ئابدۇرراھمان ئىبنى جەۋزىي: القرامطة.
- د.مۇستەفا شەكئە: إسلام بلا مذاهب.
- ئەبۇلفەتھ شەھرىستانىي: الملل والنحل.
- ئەبۇ ھامىد غەزالىي: فضائح الباطنية.
- ئابدۇلقاھىر بەغدادىي: الفرق بين الفرق.
- ئابدۇللاھ ئەلئەمىين: دراسات في الفرق والمذاهب القديمة والمعاصرة.

www.munber.org